

Bálint István

Az illúziók összeomlása

Majakovszki halálának 25. évfordulójára

„Lenin többé nem élt. Es a Pobjedonoszikovhoz hasonló emberek fokozatosan elfoglaltak minden pozíciót. Ezek természetesen hideg, visszautasító szavakkal fogadták Majakovszki kritikáját, mert többé nem volt szó szocializmusról, hanem bürokratizmusról.”

(Borba, április 14)

1930 április 14-én öngyilkos lett V. V. Majakovszki, az orosz irodalom legújabb korszakának legnagyobb költője. Sok mindent kellene még kideríteni, kielemezni, hogy teljes képet kapjunk: mi minden omlott össze egy emberben, aki szívvel-lélekkel, egész költői lendülettel olvadt egybe az Októberi forradalommal, aki verseiben örök emléket állított ennek a forradalomnak, Leninnek. Verseiből, költői életútjából kellene megállapítani: mi minden ásta alá egyéniségének egyensúlyát, hogy végül mindenkiből kiábrándultan megszökjön a további harc elől. De Majakovszki még az újraértékelés nehezégei és akadályai ellenére is tud valamit mondani nekünk.

Oroszország forradalmi napokat él. A cári abszolutizmus megmerevedettsége alatt gyülekeznek a mindent elsöpörni készülő erők. A fiatal munkásosztály most teszi magáévá a világ átalakításának bolsevikok által közvetített eszméit, a parasztság egyaránt szenved a feudalizmus válságától és a kapitalizmus kezdeti formáinak kegyetlenségétől, a polgárság mind súlyosabb tehernek érzi a félféudalista társadalom megkötöttségét és az elégedetlenséget lefojtani akaró cári terror csak a robbanó erőket növelte, sűrítette. A közelgő kirobbanás egyik hírnöke az irodalom. Futurizmusnak hívják — szakítást jelent minden régivel. Sajátos bonyolult irány ez. Olaszországban jelentkezett, Marinetti és társai adták a nevet. Nyugaton az önmaga erejének tudatára ébredt kapitalizmus hangja volt, azé a kapitalizmusé, amelynek nincs szüksége a mult illuzióira, elég erős már ahhoz, hogy kitöltse új tartalmát, hogy költői ne a régi költői témákról, hanem a modern kor vívmányairól — a versenyautóról énekeljenek. Oroszországban elsősorban a hagyományokkal való szakításra hatott. Kettősség volt benne. Egyrészt elégedetlenség, lázadás: „Megparancsoljuk, hogy tisztelőben tartsák a költő jogát; 1. hogy tetszészserinti és mesterséges szavakkal növelje szókincsét, 2. hogy gyűlölje azt a nyelvet, amely előtte fennállt.” Másrészt kialakulása korszakának bélyegét viseli magán. 1905 után jelentkezik, a forradalom letörésének nyomai érezhetők benne: a forradalmi intelligencia kiábrándulása vagy magára maradása a forradalom elcsitulása

után. A forradalmi lendület a költészet terére szorul, hogy a haladó intelligencia ott élje ki, vezesse le forradalmi energiáit, vagyis bizonyos fokig elforduljon a tényleges forradalomtól. Majakovszki kitör ebből a kettősségből.

Mert ő akkor már nemcsak költő. Tizenöt éves korában (1893-ban született) már Marx „Tökéjét” olvassa. A marxizmus könyvein nőtt férfivé és hamar bekapcsolódik a bolsevik mozgalomba is. Tizenhétéves korában tagja Moszkva körleti pártvezetőségének és többszöri letartóztatás után száműzni akarják. Nála ez a költői forradalom nem jelent elfordulást a világtól, a tényleges forradalomtól, nem öncél. A régi világ ellen indul harcba, tehát nem kímélheti a régi költészetet sem. Ezért tudja életre hívni a költészet történelmének legnagyobb forradalmát; irodalmi megfelelőjét annak a forradalomnak, amelyet a bolsevikok készítenek az egész világ ellen. Az eddigi költészet az osztálytársadalmak eszmei felépítménye volt, belesímult a régi világba. Eddig minden változás fenntartotta és új formában reprodukálta a kizsákmányolást, most gyökeresen fel kell forgatni a világot. Nem lehet foltozgatni a régi költészetet sem. El kell vetni a régi költészet egész zsongító muzsikáját, zenei elemek helyett a szónoklás elemeit hozni előtérbe; elsöpörni a nyugodtság sokszor pótszerként jelentkező költészete ritmusának és rímjének egész fegyvertárát, helyébe tenni az induló, a menetelés ritmusát; megtagadni a régi nyelvet, stílust: „adatok rögtön polgárjogot az új nyelvnek; felkiáltásnak az ének helyett, dobpergésnek az altató dal helyett”; létrehozni egy új költőtípust, „szakítók a trubadurok és menasingerek hagyományával”, új költőt, aki nem vonul magányba az alkotáshoz, hanem ott ír a kávéházban, szerkesztőségben, séta, beszélgetés, értekezlet, billiárdozás közben, aki nem elvonuló ember, hanem népgyűlések szónoka, közéleti ember — ezt jelentette Majakovszki költői forradalma, szakítást minden hagyománnyal. Es ez sem volt öncél, hanem csak eszköz az igazi forradalom előkészítésére. „Azt mondják, valahol — talán Braziliában — van egy boldog ember” — mondja egyik versében Majakovszki, amikor felméri a körülötte lévő világot. A költészet csak eszköz ennek a lehetetlen világnak a megváltoztatására. Így olvad egybe a két forradalom: „A Nikolajevban megtanítottak: nem kell kímélni sem Puskin, sem a kormányt”. Ez a két forradalom olvad ilyen jelszóvá: „Le a szerelmetekkel, le a művészetetekkel, le a redszertekkel, le a vallástokkal” és ilyen lázadássá, amelyre csak a költő képes: „robbantsatok fel

mindent, amit az emberek tiszteltek és tisztelnek". Költészetében tehát egyesült: a költő; aki szakít minden előzővel, mert az irodalomban csak az új útnak van létjogosultságuk, a fiatalos lendületű forradalmár, aki lázad minden igazságtalanság ellen, akinek romantikus elképzelései vannak arról, hogy másképp kellene berendezni a világot és a gondolkodó ember, aki tudja, hogy a világ megért a forradalomra, a régi ellen már ott sorakozik fel a forradalmi munkásoktól.

A végrehajtott költői forradalommal, a forradalom és a költészet teljes egybeolvadásával, várta és fogadta Majakovszki az Októberi forradalmat. Erthető, hogy ennek a forradalomnak minden nagyotakarása, illúziója olvadt egybe költészetében. Nem volt a világirodalomban még egy költő, aki annyira következetesen vette volna a forradalmár költők jelszavát: „ha nem tudsz mást, mint eldalolni saját fájdalomad és örömod, nincs rád szüksége a világnak”; aki a legsubjektívabb valamit, a lírát annyira objektív tudta volna tenni, annyira egybe tudta olvasztani egy nagy társadalmi megmozdulással, mint Majakovszki. De sajátos korszaka is volt ez a világtörténelemnek. „Hogyan véssem agyukba a gondolatkéseket: az oroszok tudnak más eszközt is, hogy a munkások feljussanak mindenhová, álmodozás, házasság és örökségvárás nélkül”, — írta Majakovszki, amikor Amerikában a kirakatban ülve látott egy lányt s arra gondolt, hogy semmi nincs az életében, legfeljebb az álmok vagy várás egy gazdag férjre, átkínlódni egymásután a napokat igazi emberi élet nélkül. És a forradalom valóban a gyökeres változást jelentette a munkásoktól, amelyet semmi sem kötött a múlthoz; a marxizmust, amely tudja, hogy minden eddigi az emberiség történelmének előjátéka, a dolgok uralmának történelme volt és még el kell jönnie az ember igazi uralmának, amely igazán és őszintén új világot akar, ahol nem tengődés az élet. Erthető, ha ilyen eszmékkel áthatva Majakovszki a forradalom szolgálatába állította költészetét, szövegeket írt dicséretére, ha kellett — mint ő mondta —, még költészetének torkára is lépett, hisz mindennél fontosabb volt a nagy átalakulás segítése. Egy ilyen költőben nem lehetett semmi beteges egyéni öröklétre, Parnasszusra törés.

Még senki sem énekelte meg ilyen lendülettel, örömmel az egyének tömegbe olvadását: „Boldog vagyok, mert ezen erő része vagyok, mert közösek a könnyek, melyek erjesztenek. Erősebben, élénkebben nem is lehet átérezni a nagy, szent érzést: osztály” és „az egyén nulla és mit ér a nulla?”.

De nem érthető-e ez, ha tudjuk, hogy a marxoknyi bolsevik az egész világ ellen tudott harcra mozgósítani és amikor ebben a harcban tényleg egybe olvadt egy egész ország. A forradalommal egybeolvadásba nem volt semmi önámítás, semmi hazugság, még csak illúzió sem. Valóban meg volt az akarat, a lendület és nemcsak Majakovszki, de egy egész ország őszintén hitte, hogy megváltozik a világ.

Ezek az eszmék mégis lassan illúziókká lesznek. A nagy lenini nekilendülés elakad. Majakovszki eszméi elszakadnak a valóságtól. Ő még mindig hisz bennük; de a valóság már más irányban fejlődik, új formában ismét felülül a régi világ, amely nem nyújt semmi többet az embernek, legfeljebb új hazugságokat. Az Októberi forradalom lendülete már megállt, megszűnt a harc s Majakovszki azt hitte, még mindig minden a lenini úton halad, legfeljebb apró

zökkenők vannak. Amikor a világ és a költő eszméi így elszakadtak, amikor a valóság már nem támasztotta alá őket, lettek illúziókká a költő eszméi. Nem is gondolt arra, hogy a forradalom megtorpanhat, az elmaradottság, a felülkerekedett nyárspolgáriasság elfojthatja, hanem nagyszerű álmokat álmódott az új világról, a jövőt álmódta oda a jelen nehézségei közé, már megénekelte, hogy a szovjet munkásnak hideg-melegvizes fürdőszobája van, pedig már gyülekeztek a mult erői, hogy a győzelem után meghússák az Októberi forradalmat. Azt hitte, sikerül a tömegek közkincsévé tenni a költészetet, életének utolsó három évében több, mint 200 felolvasó estét tartott, pedig már megtorpant az a forradalom, amely kiszakította volna a tömegeket a nem gondolkodás, az elmaradottság hínárjából. Elvet csinált abból, ami pillanatnyi kényszerűség volt: „jó, hogy parancsolnak nekem, de én akarom is, hogy parancsoljanak” — mondotta megrendelőinek, amikor ezek a parancsok már nem jelentették mindíg eszméinek szolgálatát. Ezeket az illúziókat nem lehetett sokáig tartani. A valóság mindinkább aláássa őket és ezzel aláássa Majakovszki hitét is.

Az illúziók összeomlásának útja Majakovszki harca a forradalom fölé növe nyárspolgáriassággal, a kifejlődő bürokratizmussal és a bürokraták harca Majakovszki háttérbe szorításáért, kritikájának elfojtásáért. Érdekes, hogy Lenin éppen egy Majakovszki verssel kapcsolatban adta legjellemzőbb nyilatkozatát az Októberi forradalom utáni helyzetről: „Mi valóban úgy vagyunk a dologgal (és meg kell mondani, hogy ez nagyon ostoba helyzet), hogy folyton ülésezünk, bizottságokat alakítunk, terveket készítünk — a végtelenségig. Volt egy típusa az orosz életnek — Oblomov. Folyton a kereveten feküdt és terveket készített. Azóta sok idő telt el. Oroszország három forradalmat élt át, az Oblomovok mégis megmaradtak, mert nemcsak a földesúr volt Oblomov, hanem a paraszt is, nemcsak a paraszt, hanem az értelmiségi is, nemcsak az értelmiségi, hanem a munkás, a kommunista is. Elég megnézni minket, ahogyan ülésezünk, ahogyan a bizottságokban dolgozunk és máris megállapítható, hogy az öreg Oblomov megmaradt és sokáig kell mosni, szapulni, cibálni és verni, amíg valami hasznát lehet venni. Ebből a szempontból minden illúzió nélkül kell nézni állapotainkat”. Epp erről van szó. Az Oblomovok megkötötték a lenini nagy nekilendülés kerekét. A hétköznapi szűkesége, az elmaradottság, a társadalmi korlátokba szorítás egész rendszere, az, hogy az emberek csak külsőleg lettek bolsevikké, lényegében megmaradtak nyárspolgárnak, az, hogy a kommunisták minden törekvése csak az volt, hogy megtartsák a meglévőt — sárba húzta ezt a magasraszárnyalást. Az élcsapat nem volt eléggé felfegyverkezve az új veszélyek ellen. Lenin halála után hiányzott a megfelelő vezető is.

Majakovszkinak ehnek a líraian forradalmár költőnek, aki következetesen megmarad az októberi eszmék hívének, szükségszerűen össze kellett ütköznie a megtorpanó világgal, azokkal, akik csak szavakban voltak forradalmárok, csak szövegeket adtak s nem mély tartalmat, hanem az eszmékkel ellentétes gyakorlatot. Majakovszkinak versekkel, költészetének egész fegyvertárával harcba kellett szállni a világgal, amely már nem halad a nagy Októberi útján. Ez a harc korán megkezdődött. Már 150.000.000 című poémájának kiadása akadályokba ütközött. „Ülésezők” című verse pedig, amelyre Lenin

is felfigyelt, véletlenül jelent meg, mert a szerkesztő úton volt. És Majakovszki felemeli szavát a forradalom ellen: „Nyárspolgári szálak fonják át a forradalmat, és ez veszélyesebb, mint a Vrangeli horda”.

Sokáig még azt hiszi, hogy véletlen az egész, még lehet, érdemes harcolni, lehet eredményt elérni. Ezért tud még remélni, amikor Lenin arcképének elpanaszolja, mi minden történt halála után: „Mi természetesen mindnek a nyakára hágnak, de nehéz, nehéz, mindnek a nyakára hágni”. A helyzet mind reménytelenebb, a harc mind kilátástalanabb lesz, egyre világosabban látja, hogy nem véletlen jelenségekkel áll szemben, mindabból, amit megénekel, semmi sem lesz, üres szólalomokká válnak, nem valósul-

hatnak meg azon eszmék, amelyekre életét tette. És nincs kiút. Mit lehet tenni? Mit, hogyan, kivel? Válasz nincs. És ekkor minden összeomlik.

25 évvel ezelőtt öngyilkos lett a forradalom nagy költője, mert nem tudta elviselni illúzióinak szertefoszlását, a forradalom megtorpanását, mert költő volt, aki életét vitte minden leírt sorába, aki a hétköznapiok kicsinyes megalkuvásától mentesen eddig líraian vállalta a forradalmat, most líraian vállalja, hogy meghiusultak eszméi, amikor már győzteseknek hitte őket; öngyilkos lett, mert illúzióinak szertefoszlása után nem látta hogyan lehetne mássá tenni a világot és ezt nem tudta elviselni.

Konyovics Milán

Topolyai utcarészlet (olaj)